

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ФОЛЬКЛОРНОГО ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ)

УДК 373.21.03:398.3

Юлія Гоменюк, аспірантка Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Фрака

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ФОЛЬКЛОРНОГО ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ)

У статті зроблено спробу дослідити вплив фольклору, зокрема, весняного циклу, на дітей дошкільного віку та формування у них морально-естетичних якостей.

Ключові слова: морально-естетичні здібності, діти дошкільного віку, календарна обрядовість, весняний цикл.

Літ. 20.

Актуальність публікації полягає у використанні та тлумаченні українського фольклору як феномена, що містить у собі позитивні передумови формування морально-естетичних здібностей у дітей дошкільного віку. Синкретичність фольклору та збереження у генетичному коді інформації створює підґрунтя для формування їх морально-естетичних здібностей.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивченню календарної обрядовості присвятили свої праці такі вчені як: В. Борисенко [1], В. Воропай [2], В. Гнатюк [5], С. Грица [6], Г. Довженок, К. Луганська [7], А. Іваницький [9], Ф. Колесса [13], С. Килимник [11], М. Лановик, З. Лановик [14], брати Мишаничі [3] О. Смоляк [17], К. Сосенко [19], В. Скуратівський [16], М. Хай [20] та інші. Але питанню формування морально-естетичних здібностей у цих публікаціях приділено недостатньо уваги.

Метою статті є вивчення народного виховного досвіду з метою підвищення морально-естетичних здібностей та духовності у підростаючого покоління, а також впровадження народних традицій у систему виховання.

Виклад основного матеріалу. Невід'ємним компонентом сучасної загальноосвітньої підготовки в Україні є морально-естетичне виховання. Найбільш органічно цей процес відбувається у практиці дошкільного виховання, адже фольклор, як першооснова української культури, є природним підґрунтям для загально-естетичного розвитку дітей та формування у них естетичних та моральних здібностей.

У підготовці дошкільнят **до життя та праці**, їх гармонійного розвитку велику роль відігравали в минулому і продовжують відігравати у наш час традиції народної педагогіки.

Народна педагогіка – це емпіричні педагогічні знання і сам досвід народних мас у справі виховання. Вона знайшла вияв у народних

виховних традиціях, фольклорних творах з дидактичним змістом і спрямованістю, в іграх та іграшках, у звичаях і обрядах, святах, якими супроводжуються найважливіші події в житті дітей [17].

Термін “народна педагогіка” запропонував педагог і культурний діяч О. Духнович (1857) в опублікованому ним підручнику “Народная педагогика” [8]. Це був перший підручник педагогіки в Україні, в основу якого були покладені народно-педагогічні принципи виховання.

Поряд із терміном “народна педагогіка” вживається термін “етнопедагогіка”. Ці два поняття сумісні, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці – в педагогічних традиціях різних народів.

Етнопедагогіка, відображаючи народний світогляд, ґрунтується на знанні народної та вікової психології, чим зумовлюється її надзвичайно великий вплив на юну душу.

Невід'ємною складовою українського народного виховання є традиції, звичаї, обряди, дійства, пов'язані з народним календарем, який є системою історично визначених дат, подій, свят, традицій, звичаїв та обрядів. Це могутній комплекс засобів ідейно-морального та емоційно-естетичного виховання підростаючого покоління. Його великий виховний зміст криється у тлумаченні природи та її величі, взаємозв'язку її з людиною. Виховний потенціал народного календаря пов'язаний з провідним принципом народної педагогіки – принципом природовідповідності. Завдяки своєму характеру, педагогіка народного календаря створює умови для усвідомлення і відчуття належності людини до живої природи.

Зв'язок людини та природи чітко простежується у творах обрядового циклу. Обрядова поезія дуже тісно пов'язана з працею людини, з родинним побутом та з народним календарем. Слов'яни вірили в сили природи, в духів природи і вважали, що обрядовими піснями

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ФОЛЬКЛОРНОГО ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ)

можуть вплинути на них та примусити діяти в бажаному напрямку. У кожному пору року виконувалися різні календарно-обрядові пісні. Вони повинні були сприяти доброму **врожаєві та розвитку господарства**, забезпечити щастя в родинному житті тощо.

Календарно-обрядові пісні в українській фольклорній спадщині належать до найдавніших зразків народної творчості. У них відображено поклоніння перед силами природи, трудові процеси та специфічні звичаї, пов'язані з певними порами року. Традиція приурочення календарно-обрядових пісень до річних свят збереглася і донині, хоча їх магічна спрямованість втрачена.

У статті “Календарні обрядові пісні”, опублікованій у збірнику “Українські пісні Закарпаття”, В. Гошовський розкриває проблему походження календарних обрядодійств. Вчений зазначає, що ці обряди виникли у тих народів, для яких основним заняттям було землеробство. Зв'язок із землею, залежність існування роду, племені або народу від родючості землі, сприятливих кліматичних умов і природи викликало у них “обожнювання” сонця, дощу, вітру, зими, весни, літа, а також землі, сприяло створенню “культу природи”. Для кожного із обрядодійств було створено ритуал, який супроводжувався певними церемоніями, співом та хороводами. Функції цих ритуалів полягали в тому, щоб “вплинути” на природу, “вимолити” у тих богів, яким були підвладні сили природи, сприятливу погоду, родючість та багатство.

Із прийняттям християнства, створені давніше магічні ритуали втратили свій сенс, але люди знали добре, що від якості оброблення землі, своєчасного посіву та збору урожаю значною мірою залежить успіх їхньої праці. Тепер магічні ритуали стають символічними обрядами, виконання яких вимагали неписані закони.

Протягом усього побутування на календарну обрядовість впливала маса чинників, які змінювали її функції: закріпачення, утиски церковної влади призвели до того, що народ, щоб вберегти ці обряди від переслідувань, формально приурочив їх до різноманітних свят християнського походження.

Надзвичайно цікавою та насиченою є весняна обрядовість. У кожному з регіонів України весняний цикл має свої особливості. Загалом його поділяють на декілька періодів.

Перший – полягає у закликанні, зустрічі весни і наврочуванні якнайшвидшого пробудження природи. Сюди ми відносимо весняні співи та заклички. Це музично-поетичні твори, в основі яких лежить вірування в магічну силу слова. Вони

належать до народної творчості давнішої фольклорної верстви. На початковому етапі заклички втілювали вербальну магію дорослих, потім ця віра поступово втрачала свій сенс і залишалася жити у світі уявлень дітей [17].

Зверталися у закличках зазвичай до головних небесних світил та погодних явищ: дощу, сонця, хмар, вітру. На початковому етапі вони, вірогідно, супроводжувалися певними магічними діями. Наприклад: “Дощику, дощику, перестань, перестань...”, “Ходи, ходи, дощику...”, “Вигрій, вигрій, сонечко”, “Марку-Ярку...”, “Бий, дзвоне, бий”, “Ой вітре, вітроньку”.

Заклички багато в чому змінилися від тих прадавніх часів. Адже для сучасних дітлахів це не уламки віри далеких предків, а невід’ємна частка їхнього світу, в **якому все є живим, мислячим, і це все вони** мусять чути і розуміти. Тривале функціонування закличок серед дітей викликало появу зразків, створених ними самими і вже позбавлених стародавніх вірувань. Тепер, заклички – це власне дитяча творчість. Вони звучать найчастіше в період розквіту природи – навесні.

Мелодика закличок речитативно-декламаційного характеру: рецитуються як дитячими гуртами, так і окремими виконавцями одногослоно з деякими пантомімічними елементами (рухами рук, голови, тулуба тощо), що сприяє розвитку в дітей чуття ритму, інтонації, уяви та акторських здібностей.

Другий – весняні співи, які виконуються на сам Великдень. Характерним для цього періоду є виконання гаївок, ігор з музикою і ведення хороводів.

“Веснянки та гаївки – це такі музично-поетичні твори, які виконуються дітьми на Великодні свята та навесні. З часом, більшість цих пісень виокремилися із дорослого весняного обрядового фольклору і створили групу дитячих веснянок та гаївок. Головною підставою для цього, в першу чергу, була втрата сакральної функції веснянок і гаївок та їх трансформація в ігрові забави і розваги. Власне дитячий весняний обрядовий фольклор, на нашу думку, в давніший період складала заклички до явищ природи та птахів – провісників весни. Але пізніше, із відходом у забуття деяких весняних обрядодійств, весняні замовляння створили окрему групу конкретно приуроченого фольклору і виконуються лише дітьми у весняно-літній період” [17, 66].

Тематика дитячих веснянок та гаївок передовсім базується на вегетаційних (оживання природи) та аграрних компонентах. У деяких із них присутні любовні та жартівливі теми.

В дитячих веснянках та гаївках домінують

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА МАТЕРІАЛАХ ФОЛЬКЛОРНОГО ВЕСНЯНОГО ЦИКЛУ)

такі мотиви, як зустріч весни та її оспівування; вітання весняних птахів; вирощування злакових, городніх культур, дерев; залицяння молоді. У весняних дитячих піснях часто зустрічаються такі персонажі, як Весна чи Весняночка, зелений Шум (ліс), Бузьок, Ластівка, Журавель, Зозуля, Шпачок, Мак, Горошок, Грушечка та ін. Вони часто персоніфіковані, тобто наділені людськими рисами.

Для дитячих веснянок та гаївок властивий гуртовий спів в унісон. Вони виконуються біля церкви або на майданах. Вони супроводжуються переважно хореографічними та пантомімічними елементами. В їхній основі лежать кругові та змійкові крокові рухи, імітація руками росту дерев та злакових і городніх культур.

Дитячі весняні ігри створюють життєві ситуації, де діти отримують можливість самовиразитись, навчитися орієнтуватися відповідно до своїх можливостей, безпосередньо і невимушено користуватися рідною мовою. При цьому, задовольняючи свою природну потребу в грі, набувають навичок співу, танцю (їх одночасного виконання), розвивають також особисті якості, такі як: силу і витривалість, сміливість, уяву і фантазію, спостережливість, кмітливість, дотепність, спритність, винахідливість тощо.

Заключенням усіх весняних святкувань є Провідна Неділя. Тут спеціальних співів немає, а лише відомі етнографічні дії. У Яворівському районі Львівської області і на частині Полісся відомі ще так звані риндзівки (ранцівки, ломківки, ломкачки). Щодо Харківщини, то тут були зафіксовані твори волочечні, які виконувалися на 2-й чи 3-й день Великодня. Виконували їх хлопці по тих хатах, у яких жили дівчата. Зазвичай усі пісні починалися словами "Ой рано, рано...". Хлопці ранцювали, а дівчина мала відплатитися писанкою. Цей обряд нагадує собою колядування.

Перед науковцями виникла проблема єдиної назви пісень весняного циклу. Оскільки у кожному регіоні їх називають по-різному: гаївки, гаїлки, гаїлки, ягілки, ягівка, магілка, галуїка, Галя (водити Галю), жучок, зучок, перепелонька, весняне колядування, ранцівки, риндзівки, волочені... Ще й досі науковці не дійшли до одної назви. Климент Квітка спробував їх поділити. Хороводи він називає гаївками, а всі інші пісні веснянками [9].

До типології весняних жанрів відносять як гаївки, так і веснянки. Гаївкова традиція – є синкритичним мистецтвом (поєднуються спів, танець, музика, міміка), тому вона є доволі цікавою для дослідження. Першу спробу поділу

гаївок зробив В. Гнатюк, а брати Мишаничі у праці "Гаївки", з огляду на сюжети та спосіб виконання гаївок, в основному ділять їх на три основні групи:

1. Гаївки-ігри: в них певними діями (рухами, кроками, мімікою та жестами) зображається все те, про що співається в даний момент, тобто ілюструється перебіг сюжету. Це такі як: "Мак", "Грушечка", "Подояночка".

2. Гаївки-хороводи. Співають їх, тримаючись за руки і рухаючись по колу або у "кривому танці". Тут переважають любовні мотиви. "Кривий танець", "Шум", "Яворова й лавечка", "Донцю ж моя", "Воротарю, воротарю".

3. Гаївки-жарту (гаївки-дотинки). Вони зазвичай не пов'язані з якимись конкретними діями чи танцями, але неодмінно присутні при весняних забавах, додаючи їм життя і настрою [3].

Поєднання руху, музикальної дії з пантомімою, танком, хороводом, яке присутнє власне у весняних іграх та хороводах, надає їм архаїчного, старовинного характеру, завдяки якому і відбувається розвиток морально-естетичних здібностей у дошкільнят. Адже у формі гри діти мають можливість оволодіти навичками гри, де відбувається поєднання ігрового компоненту з піснею, танцем, примовляннями. Ознайомитися з поняттям та знанням фольклорного жанру, народнопісенної творчості нашого народу й народної манери виконання.

Власне у такій невимушеній атмосфері формуються творчі здібності, музичне мислення, вокальний слух та голос, почуття ритму, пластики та грації, тобто відбувається розвиток виконавської майстерності.

Раннє ознайомлення з нашою етнічною культурою сприяє вихованню дбайливого та шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості; формування естетичного смаку; популяризації фольклорного жанру.

Висновки. Отже, український дитячий фольклор є синкретичним явищем, яке реалізується у відповідному віковому середовищі. Власне він скерований на самопоглиблення та самоудосконалення дітлахів на сучасному етапі становлення національної естетичної школи, та засобами речитативних, співних та ігрових творів впливає на розвиток морально-естетичних здібностей у дітей дошкільного віку.

1. Борисенко В. *Обряди і звичаї в українській родині* // В. Борисенко // *Традиції і життєдіяльність етносу*. – К., 2000. – С. 101 – 184.

2. Воропай О. *Звичаї нашого народу* / О. Воропай / *Етнографічний нарис*. – Мюнхен, 1958. – Ч. 1. – 499 с.

3. *Гаївки* / Упор. М.В. Мишанич. – Львів: Гердан, 1991. – 96 с.

**З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОЇ ХОРОВОЇ КАПЕЛИ МУЗИЧНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА “GAUDEAMUS”**

4. Гнатюк В. Гаївки / В. Гнатюк // – Львів: Видав. НТШ, 1909. – 267 с.
5. Гнатюк В. Колядки і щедрівки / В. Гнатюк // Етнографічний збірник Вид. Етнографічна комісія НТШ. Львів, 1914. – Т. 35 – 36. – 269 с.
6. Грица С. Мелос української народної епіки / С. Грица. – Київ: Наукова думка, 1979. – С. 36.
7. Дитячі пісні та речитативи / Упор.: Г.В. Довженко, К.М. Луганська. – Київ: Наукова думка, 1991. – 448 с.
8. Духнович О.В. Народна педагогія / О.В. Духнович // Історія Української школи і педагогіки: хрестоматія / Упор. проф. О.О. Любар. – Київ: Знання, 2003. – С. 200 – 205.
9. Іваницький А. Українська народна музична творчість: Посібник для вищих та середніх учбових закладів / А. Іваницький. – Київ, 1990. – 336 с.
10. Квитка К. Избранные труды: В 2 т. / К. Квитка. – Москва, 1971, 1973. – Т. 1. – 384 с.; Т. 2. – 424 с.
11. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: Зимовий цикл / С. Килимник. – Київ: АТ “Обереги”, 1994. – Кн. I. – Т. 2. – 400 с.
12. Колесса Ф. Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті / Ф. Колесса // Музикознавчі праці. – Київ, 1970. – С. 368 – 397.
13. Колесса Ф. Українська усна словесність / Ф. Колесса. – Львів, 1938. – 645 с.
14. Лановик М., Лановик З. Українська народна словесність / М. Лановик, З. Лановик // Підручник. – Київ: Знання-Прес, 2001. – 591 с.
15. Свавко Є. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку / Є. Свавко. – Київ: Наукова думка, 1974. – 152 с.
16. Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу / В. Скуратівський. – Київ: Освіта, 1995. – 272 с.
17. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор: Підручник-хрестоматія для викладачів та учнів / О. Смоляк // Тернопіль: ЛІЛЕЯ, 1998. – Вип. 1. – 80 с.
18. Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури: Монографія: У 2 ч. / О. Смоляк. – Тернопіль, 2001. – Ч. 2. – 392 с.
19. Сосенко К. Різдво-Коляда і Щедрий Вечір: Культурологічні оповідки / К. Сосенко. – Київ: Український письменник, 1994. – 284 с.
20. Хай М. Музика Бойківщини / М. Хай // Родовід. – Київ, 2002. – 304 с.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2011

УДК 78.087.68(477)

Галина П'єнтак, студентка III-го курсу музично-педагогічного факультету
Дрогобицького державного педагогічного
імені Івана Франка

**З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАРОДНОЇ ХОРОВОЇ КАПЕЛИ МУЗИЧНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
“GAUDEAMUS”**

У статті частково висвітлено історію виникнення народної хорової капели “Гаудеамус” Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, короткі автобіографічні відомості про заснування хору, керівників, диригентів, огляд репертуару капели та досягнення на всеукраїнських і міжнародних фестивалях та конкурсах.

Ключові слова: народна хорова капела “Гаудеамус”, керівник, диригент, композитор, репертуар, твір.
Літ. II.

Постановка проблеми. Особливим напрямком народної хорової капели “Gaudeamus”, є створення творчих педагогічних засобів, формування комунікативного досвіду, різні форми організації хорової діяльності, які розвивають художньо-естетичні смаки та культуру музичного спілкування. Особливою мірою це стосується керівника хору, одним із визначальних професійних завдань якого є виконання соціокультурної місії опанування національного і світового музичного мистецтва, збагачення на цій основі духовного потенціалу молоді.

Мета статті. Мета нашого дослідження полягає у більш детальному відтворенні творчої діяльності народної хорової капели “Gaudeamus” та її керівників.

Виклад основного матеріалу. Народна хорова капела “Gaudeamus” з (лат. gaudeamus – веселімося, середньовічна студентська пісня, студентський гімн) Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, заснована в 1965 році викладачем Іжаком Василем Омеляновичем з числа студентів музично-педагогічного факультету університету. Назву “Gaudeamus” у 1980 році запропонував